

UDK 341.24:930.25"1922"

Rimska konvencija iz leta 1922 in urejanje vprašanja arhivov z Italijo

MARIJA OBLAK-ČARNI

Nasledstvo arhivov razpadle avstro-ogrske monarhije je bilo po prvi svetovni vojni predmet pogajanj na pariški mirovni konferenci. Določila o arhivih v Senžermenski (1919) in Trianonski (1920) mirovni pogodbi so bila temelj za urejanje vprašanja arhivov z Avstrijo in Madžarsko. Predstavniki vseh držav naslednic avstro-ogrske monarhije pa so se v letih 1921 in 1922 sestali na posebni konferenci v Rimu, da bi točneje interpretirali odredbe mirovnih pogodb in predvideli ukrepe za njihovo izvedbo. Za vprašanje arhivov, ki so jih obravnavali najprej, so ustanovili komisijo strokovnjakov, ki naj bi arhive, o katerih je govora v mirovnih pogodbah, preučila in razdelila. Toda zaradi velike razlike v razumevanju arhivskih vprašanj v posameznih državah, zaradi nesoglasij interesov in tudi zato, ker nekatere države še niti niso imele organiziranih arhivskih ustanov, niso mogli narediti drugega kot fiksirati splošna arhivska načela, ki so lahko pomagala k lažji in hitrejši uresničitvi odredb mirovnih pogodb in te odredbe same natančneje interpretirati.¹ Tak je bil dneh "Konvencije med Avstrijo, Češko-Slovaško, Italijo, Poljsko, Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev, Romunijo in Madžarsko o vprašanjih, ki se nanašajo na arhive", podpisane v Rimu 6. aprila 1922.² Za Kraljevino SHS jo je podpisal nekdanji poslanec dr. Otokar Rybář.

V prvem členu konvencije je najprej povedano, da njena določila ne obvezujejo le Avstrije in Madžarske do njihovih naslednic, ampak tudi države naslednice med seboj. Nato so navedene odredbe o arhivih iz Senžermenske in Trianonske mirovne pogodbe z naštetimi vrstami gradiva, ki prihaja v poštev za vrnitev oziroma izročitev.

Drugi člen določa, kako bosta Avstrija in Madžarska obvestili drnge države o vsebini gradiva, ki mora ostati na mestu, ker zadeva več držav in ga ni mogoče izročiti eni izmed njih brez oškodovanja drugih. Delegatom posameznih držav se v takih primerih zagotovi prost dostop do teh arhivov, do registratur in preostalih mest, v katerih se hranijo dokumenti. Smejo jih pre-

učevati, prepisovati, delati izvlečke, fotografirati in delati različne reprodukcije. V posameznih primerih si pod pogojem vzajemnosti spise lahko tudi izposodijo, če zato ne trpi tekoče delo. Država, ki hrani spise, mora poskrbeti, da se gradivo ohrani v dobrem stanju in se ne raznaša. To je veljalo za vse gradivo, ki je bilo na območju nekdanje monarhije, in ne samo za Avstrijo in Madžarsko.

V tretjem členu je določen postopek vračanja oziroma izročanja arhivskega gradiva. Zainteresirane države bodo v roku enega meseca od veljavnosti konvencije imenovala enega ali več strokovnjakov, ki bodo pregledali v prvem členu navedene "akte, arhive, registre, načrte, zapise in listine". Izdelali in izročili bodo sezname gradiva, ki ga zahtevajo za svojo državo. Država, v kateri je gradivo, bo pregledala sezname, in če ne bo imela pripomb, ga bo izročila takoj. Če bi se pokazalo, da je gradivo pomembno tudi za tretjo državo pogodbenico, bodo to državo obvestili in povabili, naj v roku enega meseca pošlje enega ali več strokovnjakov za prijateljsko ureditev vprašanja dokončne razdelitve gradiva, o katerem je bil govor. Ta člen vsebuje tudi določila o arbitraži v primeru sporov in o drugih postopkih, ki bi mogli pomagati pri uresničevanju odredb mirovnih pogodb in konvencije same. Posebej pa določa, da morajo vse pogodbenice gradivo, o katerem je govor v konvenciji in je v njihovi posesti, vse do popolne izpolnitve v 1. členu obravnavanega vračanja oziroma izročanja obraniti nepoškodovano in ga predvsem ne izločati brez predhodnega obvestila in pooblastila preostalih pogodbenih držav.

Četrty člen razlaga drugi paragraf 274. člena Senžermenske in drugi paragraf 257. člena Trianonske mirovne pogodbe. Za "arhive, registre in načrte industrijske, literarne in umetniške lastnine", o katerih je govor v omenjenih členih, ki jih ni mogoče izročiti oz. razdeliti, ne da bi oškodovali tekočo službo in njihov skupni pomen, si države zagotovijo "pravico skupne uporabe" ("un droit de commun usage"). Natančneje odreja tudi, na kakšen način in v kakšnem obsegu se lahko izvaja taka skupna uporaba. Vsaka država pogodbenica ima pravico, da da napravi na svoje lastne stroške in če je treba s svojimi lastnimi pooblaščenici overovljene ali navadne prepise, fotografije in prrise po registrih, načrtih, listinah in prilogah, ki zadevajo pravice njenih državljanov brez plačevanja taks

¹ Josip Nagy, Rimska konvencija o arhivih g. 1922. Arhivist, 1. zv. 2, Beograd 1951, str. 12 sl, Fran Zwitter, Arhivska konvencija z Avstrijo iz leta 1923 in vprašanje njene izvedbe. Časopis za zgodovino in narodopisje, nova zgodovina in narodopisje, nova vrsta 3 (XXXVIII), Maribor 1967, str. 270-272.

² Bundesgesetzblatt fuer die Republik Oesterreich, 1924, št. 37, 27. maj 1924, str. 375.

in pristojbin. Uprave, ki imajo te dokumente, so dolžne, da na zahtevo posameznikov izdajajo overovljene ali navadne prepise spisov, načrtov in vseh prilog, ki se tičejo teh prosilcev, in pri tem jim ne morejo naložiti višjih ali drugačnih pristojbin kot svojim lastnim državljanom.

Peti člen konvencije je namenjen predmetom "umetniškega, arheološkega, znanstvenega in zgodovinskega značaja", ki sestavljajo del zbirk, ki so nekoč pripadale vladi avstro-ogrske monarhije ali njeni kroni. Glede značaja teh predmetov ni bilo mogoče ničesar določiti, zato je konvencija prepustila posameznim državam, da se glede na tako imenovano "intelektualno dediščino" ("patrimoine intellectuel") med seboj sporazumejejo o vračanju v deželo izvora, tako kot sta predvideli mirovni pogodbi. Države, ki so bile za to zainteresirane, so morale obvestiti Avstrijo oz. Madžarsko v roku enega leta po veljavnosti konvencije. Od teh zbirk v dvajsetih letih po veljavnosti mirovni pogodbi ni mogoče nič odtujiti, nič razpršiti ali v zvezi z njimi podvzemati kakršnih koli ukrepov. Poskrbeti pa je treba za njihovo varnost in dobro zavarovanje k tem zbirkam pripadajočih inventarjev, katalogov in upravnih spisov, ki morajo biti na razpolago za študij raziskovalcem in strokovnjakom sopodpisnic ter "združenim in pridruženim silam". Tudi ta člen je določal recipročnost med državami.

V šestem členu je bilo poudarjeno, da ta konvencija v ničemer ne menja mirovni pogodbi in da že sklenjeni arhivski sporazumi med posameznimi državami ostanejo v veljavi. Take sporazume je mogoče sklepati tudi po podpisu te konvencije.

Sedmi člen pa vsebuje ratifikacijske klavzule. Pogodbenice so se dogovorile, da bodo ratifikacijo poslale v Rim in da bo italijanska vlada o njej obvestila vse preostale države podpisnice. Ratifikacijske listine bodo ostale deponirane v arhivu italijanske vlade.

Jugoslavija in Italija sta na podlagi Rimske konvencije med seboj urejali vprašanja arhivov, nastala z novimi mejami po prvi svetovni vojni. O pogajanjih jugoslovansko-italijanske mešane komisije za arhive, njenih sklepih in primopredajah gradiva imamo zdaj na razpolago le skope podatke, kajti arhiv jugoslovanskega zunanjega ministrstva v Beogradu je od razpada bivše skupne države nedostopen. Nekaj pa je ostalo ohranjeno tudi pri nas, saj je šlo tedaj večinoma za slovenske arhive in je bil sedež jugoslovanskega dela komisije za razdelitev arhivov v Ljubljani. V nadaljevanju prikazujem skico poteka pogajanj in prenosov arhivskega gradiva med državama, kakršno je bilo mogoče rekonstruirati po podatkih, ki sem jih našla pri nas.³

³ V Arhivu Republike Slovenije so zapisniki o izročilni gradiva Komisije za agrarne operacije, v fondu Banske uprave Dravske banovine pa predvsem podatki o organiziranju dela naših delegatov, o dnevnih in potnih stroških. V AS so tudi kserokopje

Pogajanja za izpolnitev konvencije so se začela poleti 1926. Ministrstvo za zunanje zadeve je obvestilo Velikega župana v Ljubljani, da je 7. maja 1926 imenovalo strokovnjake, predvidene v členu 3 konvencije, sklenjene v Rimu dne 6. 4. 1922, v komisijo za razdelitev arhivov z Italijo, in sicer dr. Gustava Gregorina, nekdanjega narodnega poslanca, dr. Franca Vodopivec, velikega župana v pokoju, in dr. Josipa Nagya, vladnega tajnika pri Državnem arhivu v Zagrebu. Velikemu županu v Ljubljani je naročilo, naj obvesti vsa oblastva v Ljubljani, da arhivska komisija začneja delo in naj zato komisiji prijavijo zahteve glede gradiva, ki ga je treba zahtevati od Italije. Ker bodo imenovani strokovnjaki svoj posel opravljali v Ljubljani, je minister prosil, da jim Veliko županstvo da na razpolago potrebne prostore, sekretarja in dakti-lografko.⁴ V smislu tega dopisa je veliki župan pripravil in razposlal okrožnico, s podrobno razlago določil konvencije in z vabilom, naj naslovniki sporoče svoje zahteve, ki bi jih na podlagi navedenih določb mogli postaviti italijanskim oblastvom.⁵ Sredi julija je odpotoval v Trst na razgovore, ki naj bi se začeli 21. julija 1926. Večino odgovorov na okrožnico so poslali za njim.⁶

Gradiva o poteku pogajanj za zdaj nimamo na razpolago. Trajala naj bi od 21. julija do 13. avgusta 1926. Z italijanske strani jih je vodil senator F. Salata, ki je bil tudi predsednik mešane jugoslovansko-italijanske komisije za razdelitev arhivov. Dr. Gregorin je bil podpredsednik, dr. Vodopivec in dr. Nagy sta bila člana. Ekspert naše delegacije je bil Jakob Antloga, svetnik višjega deželnega sodišča v Ljubljani.⁷

kupije nekaterih tlopisov v zvezi z delnim kromisje za razdelitev arhivov in primopredajnih zapisnikov iz leta 1929 iz arhiva italijanskega zunanjega ministrstva, žal brez podrobnih seznamov izročene gradiva. Zapisnike o izročilni gradiva arhivalij in knjig hrani Narodni muzej v Ljubljani. Nekaj podatkov sem našla tudi v osebnem fondu Milka Kusa, ki ga hrani Zgodovinski inštitut M. Kosa ZRC SAZU v Ljubljani.

⁴ Arhiv republike Slovenije (odslej AS) Ban I 1929, spis 2455. Dupis Ministrstva inostranih dela Kraljevine SHS 12. junija 1926 Velikemu županu Ljubljanske oblasti.

⁵ Prav tam. Osnutek okrožnice z dne 21. 6. 1926.

⁶ Prav tam. V osnutku okrožnice je navedeno več kot dvajset naslovov prejemnikov, med njimi Finančna delegacija, Komanda Dravske divizijske oblasti, Direkcija državnih železnic, vsi referenti Velikega županstva, sreski poglavarji v Račoveljci, Kranju, Logatcu in Kastavu Ital. Njihovih odgovorov v spisu ni. Priložena je le urgencia Direkcije državnih železnic z dne 10. 12. 1927, v kateri je rečeno, da so 17. 7. in 26. 10. 1926 sporočili "na katere spise, oz. listine in načrte, ki se nahajajo v posesti italijanskih državnih železnic reflektirajo". V dopisu dalje navajajo, da so terjaj zahtevali tudi stavovske izkaze uslužbencev nekdanjih avstrijskih železnic in priložili seznam. Te izkaze naj jim komisija čimprej pošlje, ker jih nujno rabijo.

⁷ Prav tam. Dupis Ministrstva inostranih dela Kraljevine SHS dne 7. 8. 1926.

Sporazumeli so se, da bosta državi druga drugi vrnili med vojno odnesene arhive in kulturne predmete⁸ in da si bosta recipročno razdelili administrativne arhive, potrebne za upravljanje ozemlja, glede na novo mejo.

Na podlagi sklepov na pogajanjih je Veliki župan Ljubljanske oblasti po nalogu ministrstva za zunanje zadeve in ministrstva za notranje zadeve 11. septembra 1926 naročil ravnateljstvu Narodnega muzeja v Ljubljani, naj italijanskim odposlancem izroči arhive in knjige, med vojno pripeljane s Primorskega v muzej, "kadar to odrede naši eksperti".⁹ Oktobra 1926 je prišel v Ljubljano tajnik komisije za razdelitev arhivov, direktor Državnega arhiva v Trstu dr. Felice Perroni. V Narodnem muzeju mu je v. d. ravnatelj dr. Josip Mal ob navzočnosti podpredsednika komisije za razdelitev arhivov dr. Gustava Gregorina in dr. Franca Vodopivca, izročil gradivo, ki ga je med vojno nekdanji deželni konservator dr. Anton Gnirs na Primorskem rešil pred uničenjem. V dneh od 12. do 14. oktobra je prevzel dva zaboja z arhivalijami Namestništva v Trstu, en zaboj Mestne biblioteke v Gorici, ki je imel pečate dr. Gnirsa nedotaknjene in ga pri primopredaji niso odpirali, en zaboj s 597 listinami Mestnega muzeja v Gorici in knjižnico barona Bidele - Copé z dvorca sv. Roka na Vogrskem, shranjeno v štirinajst zabojih. Na prošnjo dr. Perronija so izročili tudi štiri zaboje arhivov občine Oderzo in nekaterih drugih krajev province Treviso, čeprav o njihovi izročitvi komisija ni razpravljala, saj se o njenem nahajališču tedaj ni vedelo. Člani komisije so bili mnenja, "da po smislu sklenjenih dogovorov ni nobene ovire, da se ne bi tudi ti spisi izročili italijanskemu pooblaščenec". To gradivo je avstrijska vojna uprava leta 1918 poslala v papirnico Vevče. Ob razpadu je ostalo na ljubljanski železniki postaji, od tam pa ga je dal novi jugoslovanski poveljnik kolodvora prepeljati v Narodni muzej. Zapisnik o primopredaji je bil sestavljen v slovenskem in italijanskem jeziku.¹⁰

Oktobra 1926 je dr. Vodopivec sporočil sreskemu poglavarju v Kastav, da je italijanska vlada izdala potrebno naročilo za izročitev kastavskega arhiva. Naročil je, naj prevzamejo vse spise, ki so bili odneseni iz občinskega arhiva v

Kastavu, ne glede na to, "da homo morali kasneje nekatere spise vrniti".¹¹ Konec leta 1926 je italijanska podprefektura v Voloski jugoslovanskim predstavnikom izročila spise občine Kastav.

Po teh restitucijah arhivskega gradiva iz Ljubljane in Voloske je nastal daljši zastoj v delu komisije, kajti niti italijanska niti jugoslovanska oblast nista ničesar storili, da bi uresničili sklepe komisije iz julija - avgusta 1926 v Trstu o razdelitvi administrativnih spisov v zvezi z novo mejo, je pisal v Rim senator Salata.¹² Maja 1929 pa je ministrstvo za zunanje zadeve sporočilo v Ljubljano "Kraljevski delegaciji v Komisiji za razdelitev arhivov z Italijo", da se italijanska vlada strinja z nadaljevanjem dela. Predlagalo je, da se komisija sestane v drugi polovici junija 1929, in prosilo delegacijo, naj se o kraju in dnevu sestanka dogovori neposredno z vodjo italijanske delegacije.¹³ Vodji obeh delegacij dr. Gustav Gregorin in senator F. Salata sta se 11. julija 1929 sestala v Trstu in se dogovorila o nadaljevanju recipročne delitve administrativnega gradiva.¹⁴ Dva dni za tem je italijansko ministrstvo pooblastilo direktorja Feliceja Perronija za vodenje svoje delegacije pri primopredajah. Petčlanska italijanska delegacija je prispela v Ljubljano že 22. julija 1929. S hitrim prihodom so jugoslovansko stran presenetili, saj je bil tačas v Ljubljani od članov delegacije dosegljiv le dr. Gregorin, ki je nato sam sodeloval v začetnih pogovorih.¹⁵

V začetku avgusta je komisija začela prevzemati gradivo. Dne 2. avgusta so dr. Gustav Gregorin, podpredsednik imenovane komisije, dr. Felice Perroni, sekretar komisije, dr. Silvio de Milost, svetnik Apelacijskega sodišča v Trstu, kot strokovnjak italijanske delegacije za vprašanja sodnih zadev in Jakob Antloga, sodnik Okrožnega sodišča v Ljubljani, kot strokovnjak delegacije Kraljevine SHS za sodne zadeve, opravili primopredajo gradiva na Deželno sodišču v Ljubljani. Italijanska stran je prevzela: - originalne spise, repertorije in indekse notarjev, ki so delali na območju okrajnih sodišč Idrija, Vipava, Postojna, Senožeče in Ilirska Bistrica od 1. aprila 1871 dalje; - avtentične kopije zemljiških knjig, ki jih je hranilo Deželno sodišče v Ljubljani, kolikor se tičejo posesti na tistem delu

⁸ Namodni muzej v Ljubljani, spisi, letnik 1926, št. 731. Dupis Velikega župana Ljubljanske oblasti z dne 11. septembra 1926 Ravnateljstvu Narodnega muzeja v Ljubljani, v katerem je med drugim zapisano: "Ker so se italijanski eksperti zavezali, da vrne Italija arhivalije, ki so jih odnesli Italijani za časa okupacije z našega teritorija, so naši eksperti privolili v to, da izroče Italiji zgoraj omenjene listine in biblioteko". (Govora je o goriških arhivih in biblioteki z Vogrškega).

⁹ Prav tam, spisi, letnik 1926, št. 731.

¹⁰ Prav tam, spisi, letnik 1926, št. 801 in 802; P. Ribnikar, Dr. Josip Mal, njegovo delo v arhivu in za razvoj arhivistike. Arhivi, Ljubljana 1988, XI, 1-2, str. 36. Dr. Mal ni bil član komisije za razdelitev arhivov, kot tudi P. Ribnikar.

¹¹ AS, Ban 1, 1929, spis 2455.

¹² Arhiv zunanjega ministrstva v Rimu, Affari politiche, Jugoslavia, pacen 1366. Ksetnska kupija v AS. (Otsleji: AS Kupije iz arhiva zunanjega ministrstva v Rimu.) Pismo F. Salate v Rim z dne 16. julija 1929.

¹³ AS Ban 1, spis 2455.

¹⁴ AS Kupije iz arhiva zunanjega ministrstva v Rimu. Pismo F. Salate v Rim z dne 12. septembra 1926.

¹⁵ AS Ban 1, 1929, spis 2455. Osnutek pisma Velikega župana Ljubljanske oblasti z dne 26. 7. 1926 zunanjemu in notranjemu ministrstvu v Beogradu o prihodu italijanske delegacije v Ljubljano.

Kranjske, ki je bil priključen Italiji, skupaj z mapami in knjižnimi protokoli; - avtentične kopije rudarskih knjig za rudnike Labin, Vreme, Trnovo pri Ilirski Bistrici in Idrija; - avtentične kopije registracije trgovskih in industrijskih družb, podjetij in zadrug, ki so delovale na območju nekdanjih okrajnih sodišč Idrija, Vipava, Postojna, Senožeče in Ilirska Bistrica skupaj s pripadajočimi fascikli spisov. Prevzeli so spise, ki se tičejo fidejkomisa Snežnik, F 15/98, kneza Schönburg - Walldenburg in fidejkomisa grafa Turinetti Clemente di Pietro, stanujočega v Torinu, F 7/98 ter originalne spise s tabelami fidejkomisov.¹⁶

Naslednji dan, 3. avgusta so člani komisije in eksperti dr. Gustav Gregorin, dr. Josip Nagy, dr. Felice Perroni, Casimiro Fabris, glavni geometer, inšpektor, strokovnjak italijanske delegacije za katastrske zadeve, in Jože Verbič, inšpektor, kot namestnik direktorja Katastrskega urada v Ljubljani opravili delno primopredajo na Katastrskem uradu v Ljubljani. Italijanska stran je prevzela gradivo občin, ki so bile nekoč del Kranjske in so bile po vojni v celoti priključene Kraljevini Italiji. Dogovorili so se, da bodo gradivo občin, ki so delno pripadle Italiji, ob pomoči italijanskega strokovnjaka čimprej pripravili za izročitev.¹⁷

Dne 13. avgusta je bila primopredaja v uradu Komisije za agrarne operacije v Ljubljani. Jakob Antloga in Bogomir Hrovat sta italijanskima pooblaščenema dr. Silviu de Milostu in Luigiju Antoniniju, prvemu tajniku Apelacijskega sodišča v Trstu, izročila: - spise ki zadevajo agrarne operacije, to je spise končanih in tekočih agrarnih operacij, ki se nanašajo na območje, ki je bilo priključeno Kraljevini Italiji, skupno s pripadajočimi katastrskimi originalnimi mapami.¹⁸

Naslednji dan 14. avgusta 1929 sta imenovana predstavnik italijanske delegacije dr. de Milost in Antonini na Okrajnem sodišču v Kranjski Gori, ob sodelovanju Jakoba Antloge in kancelista Miroslava Kušarja, prevzela: - vse zemljiške knjige v originalu, mape, indeks osebnih imen in elaborat, ki se nanaša na zemljiške knjige brez protokolov, ki se nanašajo na davčno občino Bela peč, priključeno Italiji; - originalne spise zemljiške knjige, ki zadevajo imenovano občino; - vse originalne skrbniške spise od leta

1878 do leta 1918, nekončane spise 1878-1918; originalne testamente od 1880 do 1918, skupaj 45 testamentov.¹⁹

Dne 16. avgusta 1929 sta dr. S. de Milost in Luigi Antonini ob navzočnosti Jakoba Antloge in Davorina Katiča, višjega uradnika, prevzela na okrajnem sodišču v Logatcu originalne zemljiške knjige, mape, indeks imen, elaborat o nastavitvi zemljiške knjige davčne občine Medvedje Brdo, ki je pripadla Italiji; - originalne skrbniške in nekončane spise od leta 1878 do leta 1921, ki se nanašajo na območje, ki je bilo priključeno Italiji in zdaj pripada sodišču v Idriji; - originalne skrbniške spise in nekončane spise od 1878 do 1921 za ozemlje, ki je bilo priključeno Italiji in zdaj pripada sodišču v Postojni.

Istega dne je Jakob Antloga na Okrožnem sodišču v Škofji Loki izročil italijanskemu pooblaščenemu dr. Silviu de Milostu originalne skrbniške spise in nekončane spise od leta 1878 do 1922 za ozemlje, ki je prej sodilo pod Okrajno sodišče Škofja Loka in je bilo priključeno Italiji.²⁰

Dne 2. septembra 1929 je inšpektor Jože Verbič na Katastrskem uradu v Ljubljani izročil italijanskemu ekspertu Casimiru Fabrisu katastrsko gradivo za davčne občine nekdanje Kranjske, katerih ozemlje je le delno pripadlo Italiji, kakor je bilo dogovorjeno ob prvem prevzemu v tem uradu 3. avgusta 1929. Glede posestnih listov pa je Katastrski urad obljubil, da jih bo izročil, ko ho končan prenos nove meje na karte.²¹

Jugoslovanski pooblaščeneci so v tem času prevzemali gradivo v italijanskih uradih. Jakob Antloga je ob sodelovanju Davorina Katiča ob navzočnosti dr. Silvia de Milosta in Luigija Antoninija 9. avgusta 1929 v Idriji prevzel originalne zemljiške knjige, mape in imenske indekse ter protokole za zemljiško knjigo za katastrske občine Dobračeva, Žirovski Vrh, Opale, Ledinice in Vrh nad Ravtami, ki so pripadle Kraljevini SHS; - originalne akte s pripadajočimi prilogami (313 kosov) o skrbništvu, ki so bili v arhivu sodišča v Idriji in so pomembni samo za osebe na tistem delu ozemlja nekdanjega okrajnega sodišča v Idriji, ki je pripadlo Kraljevini SHS.²²

Dne 5. septembra 1929 so jugoslovanski pooblaščeneci dr. Josip Nagy, Jakob Antloga in Jože Turk, višji uradnik Deželnega sodišča v Ljubljani, ob navzočnosti dr. S. de Milosta v uradu Okrajnega sodišča Valoska - Opatija v Valoski prevzeli: - originalne zemljiške knjige, mape in indekse parcel, brez protokolov za nastavitve zemljiške knjige za katastrske občine Bruasi, Brnčiči, Blažiči, Hosti, Marčelji, Rečina,

¹⁶ AS Kopije iz arhiva zunanjega ministva v Rimu. Zapisnik z dne 2. 8. 1929.

¹⁷ Prav tam, zapisnik z dne 3. 8. 1929.

¹⁸ Prav tam, zapisnik z dne 13. 8. 1929; AS, Arhivski sporazumi št. 64. Tu so poleg zapisnikov tudi seznanili izročena gradiva. Izročeno je bilo 111 končanih in 148 tekočih agrarnih operacij ter mape 87 katastrskih občin, ki so pripadle Italiji. Gradivo je bilo leta 1954 vrnjeno. Glej kopijo slovenskega prevoda zapisnika (brez seznama) in vrnitve v uradu komisarja za civilne zadeve v Trstu 6. 7. 1954 Jugoslovanski gospodarski delegaciji na predlogi dovoljenja šefa Štaba Zavezniške vojaške uprave. Prav tam, št. 62.

¹⁹ AS Kopije iz arhiva zunanjega ministva v Rimu. Zapisnik z dne 14. 8. 1929.

²⁰ Prav tam, zapisnik z dne 16. 8. 1929.

²¹ Prav tam, zapisnik z dne 2. 9. 1929.

²² Prav tam, zapisnika z dne 9. 8. 1929.

Saršoni, Sroki in Kastav, ki so bile priključene Kraljevini SHS, in nepopolno izdelane spise zemljiške knjige.²³

Dne 7. septembra 1929 so zgoraj naštetih članov komisije in eksperti ter vodja pisarne sodišča v Puli Natale Sgambati opravili primopredajo na sodišču v Puli. Jugoslovanska stran je prevzela: - originalne spise in indekse notarjev, ki so delali na otoku Krku od 1. aprila 1871 dalje; - originalne spise Komerzialne in konzorcijalne družbe, ki so se nanašali na območje okrožnega sodišča Krk, skupaj z avtentičnimi kopijami vpisov v zadevnih trgovskih in konzorcijskih registrih; - originalne civilne, komercialne in konzorcijalne zadeve, navedene v posebnem spisku.²⁴ Zapisnik v Puli so izdelali v hrvaškem in italijanskem jeziku, potem ko so bili zapisniki pri vseh drugih naštetih primopredajah slovensko-italijanski.

Italijanski strani je bilo izročnega 22 zabojev "najkoristnejšega gradiva in s tem je bilo v veliki meri zadosteno italijanskim zahtevam", je zapisal senator Salata v poročilu italijanskemu zunanjemu ministertvu v Rim 12. septembra 1929.²⁵ Poročal je, da so ostali le še delni prevzemi, kot so prevzemi spisov o oprostitvi zemljiških bremen in tehnična dokumentacija (javna dela, rudniki, gozdovi),²⁶ za katere so v teku priprave v ustreznih uradih v Ljubljani.

Podatkov o prevzemih gradiva po letu 1929 do leta 1941 v arhivu nisem zasledila. Že po začetku druge svetovne vojne in okupaciji Slovenije pa so se 30. avgusta 1941 z dovoljenjem italijanskega Visokega komisarja za Ljubljansko pokrajino sestali v uradu Komisije za agrarne operacije v Ljubljani dr. Alfred Antonini in Josip Oblak, predstavnik iržaškega Komisariata za likvidacijo pravic občanov, in Ivan Pokorn, pokrajinski inšpektor pri Komisiji za agrarne operacije v Ljubljani. Italijanska predstavnik sta tedaj prevzela štiri zaboje spisov deželne Komisije za odvezo in ureditev zemljiških bremen na Kranjskem od leta 1853 dalje, ki se tičejo občin ali občinskih delov priključenih Italiji leta 1919, "ki bi jih morala že davno izročiti Italiji Država SHS v smislu dogovora o arhivih z dne 6. aprila 1922". Izročeni so bili spisi deželne komisije v Ljubljani in lokalne komisije v Postojni (39 fasciklov) ter listine graščin Vipava, Predjama in Senožeče (12 fasciklov).²⁷

Leto za tem, 21. avgusta 1942 pa je Komisija za agrarne operacije v Ljubljani poslala Kraljevemu komisariatu za likvidacijo občanskih pravic v Trst še en zaboje spisov o osvoboditvi in regulaciji zemljiških bremen - lokalnih komisij v Postojni in Vipavi ter deželne komisije v Ljubljani - z obljubo, da bodo tovrstno gradivo iz krajev nekdanje Kranjske, ki so pripadli Italiji, poslali takoj, če bi ga še našli.²⁸

ZUSAMMENFASSUNG

DIE KONVENTION VON ROM AUS DEM JAHRE 1922 UND DIE REGELUNG DER ARCHIVPROBLEMATIK MIT ITALIEN NACH DEM ERSTEN WELTKRIEG

Die Konvention zwischen Österreich, der Tschechoslowakei, Italien, Polen, dem Königreich der Serben, Kroaten und Slowenen, Rumänien und Ungarn über Archivfragen, die am 6. April 1922 in Rom unterzeichnet wurde, enthält außer der Interpretation der Bestimmungen über die Archive aus den Friedensverträgen von Saint-Germain und Trianon auch allgemeine Prinzipien der Archivarbeit zu ihrer Umsetzung (Verwaltung der Archive, die mehrere Staaten betreffen, Zugang zu diesen Archiven, wann und wie das "gemeinsame Nutzungsrecht" der Nachfolgestaaten sichergestellt wird, Verpflichtungen der Archivbesitzer u.a.m.). Durch die Konvention wurden nicht nur Österreich und Ungarn verpflichtet, sondern auch die Nachfolgestaaten untereinander. Jugoslawien und Italien regelten auf deren Grundlage die gegenseitige Problematik der Archive nach dem Ersten Weltkrieg. Im Rahmen einer gemischten Kommission vereinbarten sie im Sommer 1926 die reziproke Rückgabe des während des Kriegs verschleppten Archivguts und Verteilung des Verwaltungsarchivguts im Hinblick auf die neugezogene Grenze. Der Austausch von Archivgut fand in den Jahren 1926, 1929, 1941 und 1942 statt. Wenn der Zugang zum Archiv des Außenministeriums in Belgrad sichergestellt wird, ist eine Ergänzung der vorliegenden Angaben nicht auszuschließen.

SUMMARY

THE 1922 ROME CONVENTION AND RESOLVING THE PROBLEM OF ARCHIVES WITH ITALY AFTER WORLD WAR I

In addition to interpreting stipulations on archives from the Treaties of St Germain and Trianon, "The convention among Austria, Czechoslovakia, Italy, Poland, the Kingdom of Serbs, Croats and the Slovenes, Rumania, and Hungary on the questions concerning the ar-

²³ Prav tam, zapisnika z dne 5. 9. 1929.

²⁴ Prav tam, zapisnika z dne 7. 9. 1929.

²⁵ Glej op. 14.

²⁶ Gradivo o gozdovih, ki naj bi bilo med okupacijo odneseno z Gozdne direkcije v Ljubljani v Ministrstvu za gozdove v Rim, so v letih 1948-1949 iskali člani Resolucijske komisije pri našem veleposlanstvu v Rimu. Italijansko ministertvo za zunanje zadeve je tedaj odgovorilo, da tega gradiva tam ni. SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, osebni fond M. Kosa, fasc. 1.

²⁷ AS, Arhivski sporazumi, šk. 64. Gradivo je bilo leta 1954 vrnjeno. Glej op. 18 zgoraj.

²⁸ Prav tam. Gradivo je bilo leta 1954 vrnjeno. Glej op. 18 zgoraj.

chives", signed in Rome, on April 4th 1922, also set certain general archival principles on their implementation (i.e. how to treat archives, which concern several countries, their accessibility, when and how the countries-successors are to ensure "joint access" to the documents, the responsibilities of the holders of the records and so forth.). The convention was not only binding for Austria and Hungary, but also stipulated certain obligations of the successor countries towards each other. After World War I, Yugoslavia and Italy settled all issues concerning

their joint archives on the basis of this convention. At the meeting of the mixed committee in Trieste in summer 1922, both countries agreed to restore the archives taken away during the war, and to distribute administrative archives reciprocally, in keeping with the new border. The archives were transferred in 1926, 1929, 1941 and 1942. Some additional information on this subject will be available once the archives of the Foreign Ministry in Belgrade are accessible again.

Bundesgesetzblatt

für die Republik Österreich

Jahrgang 1924   Ausgegeben am 27. Mai 1924   37. Stück

159. **Vertrag zwischen Österreich, Ungarn, Italien, Serbien, Rumänien, dem Königreich der Serben, Kroaten und Slowenen und der Tschechoslowakei, betreffend die kaiserlichen Archivalien.**

159.

Der Vertrag zwischen Österreich, Ungarn, Italien, Serbien, Rumänien, dem Königreich der Serben, Kroaten und Slowenen und der Tschechoslowakei, betreffend die kaiserlichen Archivalien, lautet:

<p>Convention entre l'Autriche, la Hongrie, l'Italie, la Pologne, le Royaume Serbo-Croate-Slovaque et la Tchécoslovaquie, concernant les questions qui ont trait aux archives.</p>	<p>Convenzione tra l'Austria, la Romaniaa, l'Italia, la Polonia, il Regno Serbo-Croato-Slovaquo, e la Romaniaa e l'Ungheria, relative alle questioni che riguardano gli Archivi.</p>	<p>Újratételek között Ausztriának, Magyarországnak, Olaszországnak, Szerbiának, Románországnak és a Szerb, Horvát és Szerbországi Királyságnak, valamint a Csehszlovák Köztársaságnak.</p>
<p>Conventions. L'Autriche, la Hongrie, l'Italie, la Pologne, le Royaume Serbo-Croate-Slovaque et la Tchécoslovaquie, ont conclu une convention par laquelle elles ont convenu de régler les questions qui ont trait aux archives.</p>	<p>Convenzioni. L'Austria, la Romaniaa, l'Italia, la Polonia, il Regno Serbo-Croato-Slovaquo, e la Romaniaa e l'Ungheria, hanno convenuto di regolare le questioni che riguardano gli Archivi.</p>	<p>Übereinkommen. Österreich, Ungarn, Italien, Polen, Rumänien, das Königreich der Serben, Kroaten und Slowenen und die Tschechoslowakei haben, von dem Kaiserlichen Hofe, die kaiserlichen Archivalien zu restituieren zu übernehmen zu übernehmen, zu vereinbaren, zu vereinbaren, zu vereinbaren.</p>
<p>Le Président d'Autriche: M. René Wicakowski, Envoyé Extraordinaire et Ministre Plénipotentiaire.</p>	<p>Presidente dell'Unione delle Repubbliche Austriache: il Signor Raimo Wicakowski, inviato straordinario e ministro plenipotenziario.</p>	<p>Der Vorsitzende des Reichsbevollmächtigten der Republik Österreich: Herr Raimo Wicakowski, außerordentliches Mitglied des Reichsbevollmächtigten Rates.</p>

<p>Le Chef de l'Etat d'Italie: M. E. Marchese Guglielmo Imperiale, Senatore del Regno, Ambasciatore.</p>	<p>Der Vorsitzende des Reichsbevollmächtigten der Republik Österreich: Herr Raimo Wicakowski, außerordentliches Mitglied des Reichsbevollmächtigten Rates.</p>
<p>Le Chef de l'Etat Polono: M. El. Antonowicz, Comandant de la Cour de Cassation de Bucarest.</p>	<p>Der Vorsitzende des Reichsbevollmächtigten der Republik Österreich: Herr Raimo Wicakowski, außerordentliches Mitglied des Reichsbevollmächtigten Rates.</p>
<p>Le Chef de l'Etat Roumain: M. El. Antonowicz, Comandant de la Cour de Cassation de Bucarest.</p>	<p>Der Vorsitzende des Reichsbevollmächtigten der Republik Österreich: Herr Raimo Wicakowski, außerordentliches Mitglied des Reichsbevollmächtigten Rates.</p>
<p>Le Chef de l'Etat Serbo-Croate-Slovaque: M. Vlastimir Vrhovac, Envoyé Extraordinaire et Ministre Plénipotentiaire.</p>	<p>Der Vorsitzende des Reichsbevollmächtigten der Republik Österreich: Herr Raimo Wicakowski, außerordentliches Mitglied des Reichsbevollmächtigten Rates.</p>
<p>Le Chef de l'Etat Tchécoslovaque: M. Vlastimir Vrhovac, Envoyé Extraordinaire et Ministre Plénipotentiaire.</p>	<p>Der Vorsitzende des Reichsbevollmächtigten der Republik Österreich: Herr Raimo Wicakowski, außerordentliches Mitglied des Reichsbevollmächtigten Rates.</p>

DIREKCIJA
muzeja v Ljubljani
Št.: 101/26
Viz.: 11. X.

Z a p i s n i k

zastavljen v Narodnem muzeju v Ljubljani dne 14. oktobra 1926.

N a e s o d i:

- 1. dr. Jožep Kralj, prvič po dolžnosti ravnatelj Narodnega muzeja v Ljubljani,
  - 2. ova. dott. Felice Perroni, tajnik italijanske delegacije v Jugoslovensko-italijanski komisiji za izučitev risbe konvencije od 22. aprila 1926 o razdelitvi arhiva,
  - 3. dr. Gustav Gering, podpredsednik imenovane komisije in
  - 4. dr. Frano Vodopivec, član imenovane komisije.
- Imenovanje gospoda so se sestali dne 12. oktobra 1926.

P o s t a t:

Prerada obsežne posesti risnih sabojev s statističnimi listami in knjižnicami, ki so bile za čas sestane enake podpeljane iz zbirke italijanskega cesarja in ohranjene v Narodnem muzeju v Ljubljani.

Potem ko se je g. tajnik italijanske delegacije, ova. dott. Felice Perroni (zagitilski) v predstavniki pooblaščenju jugoslovanskega veleposlanika v Beogradu, g. dr. Frana Vodopivca, dne 12. oktobra 1926, 10. 27, mu je izročilo dolžnosti ravnatelja Narodnega muzeja g. dr. Jožep Kralj za podlagi pooblaščenja g. veleposlanika v Ljubljani obliki od 11. septembra 1926, S.Br. 2481/9, izročil v prisotnosti jugoslovanskega člena komisije naslednje saboje:

- 1. 1 saboj, označen s številko XV in s napisom: K.K. Statthalterei, Telet, zapečaten s ozirom na pečatno blago oziroma konvencije iz Polnočje.
- 2. 1 saboj brez številke s napisom: K.K. Statthalterei, Telet, Anghizien, zapečaten kakor saboj pod 1.
- 3. 1 saboj, označen s številko III in s napisom: Goez, Staatso-bibliothek, zapečaten s desno pečatom listov konvencije.

Kateol registri in knjige administrativne vsebine občine Osece in nekaterih drugih krajev procelne Trnave. Te risbe so bile izročene g. dr. Jožepu Kralju sestrizem enake uprave določile, da se uniči s papirni. Ko je to sredstvo ob poverstvu začetkom novembra 1918, stalo usgonirano ne ljubljanskem kolodvoru, ga je ozirom Jugoslovanski posejnik sododora prepeljati v muzej. Člani komisije so se točasno posloje g. ova. dr. Perronije izročili, da po izročitvi ekimjnih dogovorov ni morene oati, da se ne bi tudi ti spili izročili italijanskemu posejščem.

zapečatili s obam pečatom kakor ostali saboji.

vsebinske risbe so razloščeni gospodu ova. dr. Jožepu Perroniju, posejškemu čelu imenovane komisije, s italijanskim jezikom od gospoda podpredsednika citirane komisije dr. Gustava Geringa, ki je obam zapečaten tozveč italijanskim jezikom.

Zapisnik se sestel s členom in italijanskim jezikom v teh listih, od katerih se izročil eden edilicu dolžnosti ravnatelja Narodnega muzeja g. dr. Jožepu Kralju, drugi posejškemu, g. dr. Perroniju in tretji gospodu dr. Geringu-u kot podpredsedniku citirane komisije.

Počiteno, zaktičeno in podpisano.

Te saboji so bili zapečateni s dvema ozirom na pečatno listov novembra konvencije tozveč. Kee pa je bil otro en pečet nadstavljen, drugi pa predložen, in je bil saboj nekoliko poškodovan, je ova. ozirom g. ova. Perroni, da se te saboji opra in predlože.

Muzej se je našel s sestavo tozveč je bilo naštetih 397 posrednih listov. Po naredbi italijanske delegacije so se vseh to nalejati s omenjenimi listi kartonih 619 posredovale. Po zapletu na posrednih kartonih pa bi moralo biti s njih 600 listov, kee pa je bil s enim kartonom listek s popisom, da so bila iz njega odzeta 4 listina, bi našlo g. dr. Perroni na kartonih in omenjenih listih štedito arhiv listov 396. Medtem pa se je, kakor našeno 397 dokumentov, in sicer s kartonu št. III 157, št. IV 100, št. V 99, VI 101, VII 60, VIII 40 listov. Saboji so se nato sproti zapeljati so se del tu omenjeni saboji zapečatili s pečatom K. K. Statthalterei s obam zapečaten s desno pečatom Narodnega muzeja v Ljubljani.

To delo se je izročilo dne 17. oktobra 1926.

5. Dne 13. oktobra 1926, je izročilo dolžnosti ravnatelja Narodnega muzeja g. dr. Jožepu Kralju v sekretar italijanske delegacije g. dr. Perroni posejškemu 14 sabojev knjižnice gospoda Blöda. Če se 6 sabojev to knjižnice je bilo zapečatenih s načrtovanimi pečati delegacije konvencije. Leta je g. dr. Perroni posejškemu to saboje, da bi jih odprli, ostalih 8 sabojev ozirom sploh ni bilo zapečatenih ozirom so bili pečati na njih poškodovani. Zato so se ti saboji komisijecine odprli tak se je konstatiralo, da se ti saboji sproti zapeljati so se del tu omenjeni saboji zapečatili s pečatom K. K. Statthalterei s obam zapečaten s desno pečatom Narodnega muzeja v Ljubljani.

S tar je bilo sročeno tozvečnemu ekipu komisije s razdelitve risbe.

6. Vpomnih pečetih rusizkarni vsebine so se sročajno našli s.

[Handwritten signatures and stamps]